

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יא, תש"כ

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הוֹשַׁע יוֹנָה צְפוּנָה *

חרוזים לזיכרון סדר הנביאים שבספר תרי-עשר

הוֹשַׁע יְהוָה אֵל עֲמוּסִים עוֹבְדֵיךָ
 יוֹנָתָהּ מִיִּכָאֵל יִנְחֵם בְּחַבּוּקִיךָ
 צְפוּנָה בַּחֲזִים יִזְכְּרוּהָ מִלְּאָכִיךָ

* הערת המערכת :

חרוזים אלה נדפסו לפני שנים אחדות בעיתון „הארץ“. אבל הואיל ונשאלנו תכופות עליהם, הננו מפרסמים אותם עוד הפעם כאן ברשות המחבר.

ר אובן סיוון

חמור, נחש, עכבר ועורב כשמות בני אדם

ברשימתו המאלפת „על שמות בעלי חיים“ („לשונונו לעם“ קונטרס צט) מעיר יהודה פליקס, כי „הקדמונים לא חששו לכנות עצמם בשמות בעלי חיים, שבימינו הם נחשבים ככינויי גנאי כגון חמור, נחש, עכבר, עורב וכדומה“.

אך בדיקת השמות הנ"ל במקרא אינה מחייבת הנחה זו; מכל מקום, אין לכלול בקדמונים אלה את אבותינו. נראה, שטעמם בעניין זה לא היה שונה מטעמנו. בשמות חמור (אבי שכם), נחש (העמוני; וראה להלן), עורב (שר מדין), עכבור (אבי בעל חנו, מלך אדום; וראה גם להלן) נקראו

מלכים ושרים של עמי החיווי, העמוני, המדייני והאדומי, ושלושת הראשונים אף נלחמו בישראל. לפיכך ספק, אם שמות אלה נתקבלו על דעת עבותינו כשמות רגילים, ואף אפשר להעלות על הדעת, שאין אלה אלא סירוסי שמותיהם האמתיים לגנותם.

אמנם השם נחש נזכר גם בש"ב יז, כה. שם נאמר: „אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב“, ואולם לפי דברי הימים א ב, טז צרויה ואביגיל אחיות דויד היו, ומכאן שהן בנות ישי (שם בפסוק יב ישי ופסוק יג אישי), ואמנם גם גרסת השבעים נוסח לוקיאן וכ"י אחר היא ישי במקום נחש, וכך גם דרשו רז"ל (לפי מ"צ סגל בפירושו לשמואל).

אדם בשם עכבר אינו בנמצא כלל, ועכבור, המצוי במקרא, היגויו שונה מעכבר, ואולי בהיגוי זה, עכבור, לא ראו אבותינו סמיכות לעכבר כשם שפֿלֿב איננו פֿלֿב. מכל מקום גם עכבור במקומות אחרים במקרא (נוסף על מלך אדום הנ"ל) אין יהדותו ודאית.

במלכים ב' כב, יב עכבור בן מיכיה וכן בפסוק יד ועכבור (בלבד) — אחד משרי יאשיהו המלך. אבל במקביל בדה"ב לד, כ עבדון בן מיכה.

בירמיהו כו, כב וגם לו, יב אלנתן בן עכבור כקצין צבאו של יהויקים. נראה שזהו בנו של אותו עכבור הנ"ל. הגרסה בדה"י עבדון במקום עכבור מרמזת, שאולי התייחד אותו עכבור ושינה את שמו לעבדון, שהוא שם עברי מובהק כשמו של השופט עבדון בן הלל הפרעתוני, וכן קרא לבנו בשם יהודי אלנתן. אם לא נקבל סברה זו, הרי ברור,

בכל אופן, שמחבר דברי הימים סלד מן השם עכבור (אפילו שאינו עכבר) ושינה אותו במתכוון.

אמנם יש לנו חנניה בר עכברי הנזכר בירושלמי, אך אפשר מאוד שזהו שם של עיר. מעניינים דבריו של ר' אהרן ב"ר מרדכי היימאן בספרו "תולדות תנאים ואמוראים" ערך עכברי: "ר' חנניא בר עכברי ירושלמי סוף תרומות, ובל"ס הוא שם עיר כב"מ כד ע"ב, ע"ז ל ע"א. כי לא יקרא בן ישראל ע"ש שרץ טמא, ואע"פ שאנו קורין בשמות חיות טמאות, זה יען שנזכרו בתורה כמו בנימין זאב יטרף, גור אריה יהודה או ואהיה להם כדוב, אבל אחרי שרצים טמאים אף שנזכרה עכבר בתורה לא יהיו קורין בשמותן. ומה שמצינו חולדה הנביאה, אמרו באמת במגילה יד: ע"ז תרי נשי יהירן הזוין וסניין שמיהו" (כלומר: שתי נשים יהירות היו ושמותיהן שנואים; והכוונה לדבורה ולחולדה).

אמנם יש שמות בעלי חיים שהיו נהוגים בפי אבותינו כשמות בני אדם, כגון שועל (דה"א ז, לו), פרעוש (עזרא ב, ג), עגלה (מנשי דויד — אולי ממוצא לא יהודי — ש"ב ג, ה), חגב (עזרא ב, מו), גזם (עזרא ב, מח).

השמות גמלי (אבי עמיאל, ראש מטה דן, במד' יג, יב) וסוסי (אבי גדי, נשיא שבט מנשה, במד' יג, יא) אינם לפי רוח ימינו, אם אנו מזהים אותם כשמות-תואר על פי גמל וסוס כנהוג בזמננו; אבל צורות אלה ביסודן אינן תארים. את השם גמלי אפשר להבין אם לפי הפועל גמל (מעניין גומל טוב וכד', כמו בשם גמליאל) או כב על גמלים, ואף סוסי — בעל סוסים, או בדומה לזה, וכך גם פירשו מפרשים שונים.